

JULIAN JAROSZEWSKI

Akademia Nauk Stosowanych w Koninie

ORCID 0000-0002-0224-7475

SPORT SZKOLNY W KALISZU DO 1939 ROKU

Sport jest pojęciem szerokim. Najbardziej rozpowszechnionym ujmowaniem sportu jest pojmowanie go w kategoriach instytucjonalno-administracyjnych. W tym ujęciu, obok wychowania fizycznego, rekreacji i rehabilitacji ruchowej jest elementem kultury fizycznej¹. W najbardziej potocznym rozumieniu sport to aktywność fizyczna, rywalizacja, zabawa itp. Tymczasem jest to pojęcie bardzo szerokie, trudne do usystematyzowania, ulegające ciągłej ewolucji². W okresie międzywojennym przez sport rozumiano specyficzny rodzaj aktywności fizycznej o charakterze zabawowym, nieprzynoszącym żadnych bezpośrednich wartości³. Ujęcie to było niepełne i z czasem oddalone od rzeczywistości. W odradzającym się państwie polskim sport młodzieży szkolnej był zjawiskiem nowym. Nad zagadnieniem tym obradowano podczas zjazdów działaczy sportowych, lekarzy i przyrodników. Pierwszy kongres sportowy w 1923 roku w Warszawie, zauważył zagrożenia dla dzieci i młodzieży wynikające z jednostronnej, wąskiej specjalizacji sportowej⁴. Główna dyskusja na temat sportu szkolnego w II Rzeczypospolitej miała miejsce na przełomie lat 20 i 30⁵. Sportowi szkolnemu przypisano rolę prozdrowotną, mocno akcentując jego oddziaływanie wychowawcze. W sporcie szkolnym unikano gloryfikacji rekordów oraz wysiłku ponad stan. Rozwijane koła sportowe i kluby międzyszkolne umożliwiały realizację zainteresowań sportowych utalentowanej młodzieży. Po odizolowaniu sportu szkolnego od ruchu sportowego⁶, głównym miejscem uprawiania sportu przez młodzież była szkoła, która organizowała święta sportu i wychowania fizycznego, zawody sportowe szkolne i międzyszkolne w grach zespołowych i lekkiej atletyce. Sport wiązano głównie ze szkołami średnimi,

¹ W. Osiński, *Teoria wychowanie fizycznego*, AWF Poznań, Poznań 2011, s. 58.

² M. M. Kobierecki, *Czym jest sport? Analiza wybranych definicji pojęcia „sport” oraz pojęć zbliżonych*, red. J. Dżereń *Z dziejów kultury fizycznej Polski i wybranych regionów mniejszości narodowych*, Płock 2011, s. 219-239.

³ E. Polk, *Miejsce sportu we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Spółeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpiizmu*, red. J. Chełmecki, Warszawa 2008, s. 209.

⁴ „Wychowanie Fizyczne” 1923, nr 1-4, s. 56.

⁵ L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, AWF we Wrocławiu, Wrocław 1995, s. 60. W 1927 roku uregulowano działalność szkolnych i międzyszkolnych kół sportowych. W 1934 roku opracowano statut szkolnego klubu sportowego, tworzona też międzyszkolne kluby i ośrodki sportowe.

⁶ Z. Grot, J. Gaj, *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*, Warszawa-Poznań 1973, s. 251; „Przegląd Sportowy” 1933, nr 24, s. 4.

choć widziano także potrzebę jego rozwoju w starszych klasach szkół powszechnych. W sporcie dziewcząt zalecano większą ostrożność⁷.

NARODZINY SPORTU WSRÓD MŁODZIEŻY SZKOLNEJ

Początki ruchu sportowego młodzieży szkolnej w Kaliszu należy datować na lata 1911-1912. Zorganizowany 14 maja 1911 roku przez Kaliskie Towarzystwo Wioślar-skie mecz piłkarski pomiędzy Łódzkim Klubem Sportowym i Warszawskim Kołem Sportowym „Korona”, wzbudził zainteresowanie piłką nożną w Kaliszu. Od 1911 roku na Łęgach Tynieckich tzw. „dzikie drużyny” rozgrywały mecze piłkarskie. Drużyny składały się z uczniów Państwowego Gimnazjum Filologicznego, Państwowej Szkoły Realnej oraz Szkoły Handlowej w Kaliszu⁸. Pierwszy oficjalny mecz w piłkę nożną rozegrano 27 maja 1917 roku. Na boisko w nowym parku wybiegli uczniowie-piłka-rze z Państwowej Szkoły Realnej i Państwowego Gimnazjum Filologicznego. Mało znanej w Kaliszu dyscyplinie sportu przyglądało się 3000 kaliszczan. Mecz prowadzony w szybkim tempie był ostry, ale na dobrym poziomie. Zwycięzcami pierwszego oficjalnego „kaliskiego meczu” w piłkę nożną byli uczniowie Państwowej Szkoły Realnej (3:2). Zwycięzcy wystąpili w składzie: T. Ertel (bramkarz), Sikorski, Kulawiak (obrona), J. Ertel, Herbich, Rokossowski (pomoc), Florkowski, Kiernożycki, Grzmiłlas, Gazzi (kapitan), Lisowski (atak). Bramki dla Szkoły Realnej strzelili: Grzmiłlas, Nowakowski i Jarnutowski, dla Państwowego Gimnazjum Filologicznego: Jerchel i Jarnutowski.

Od 1913 roku piłka nożna była uprawiana wśród żydowskiej młodzieży szkolnej. Po 1917 roku przy organizacji skautowej Haszomer-Hacair utworzono pierwszą drużynę piłkarską pod nazwą „Jardenia”. Rozgrywała ona spotkania z gimnazjalnymi drużynami z Kalisza. Młodzież żydowska miała możliwość kopania w futbolówkę w Klubie „Samson” w Kaliszu⁹.

Zdjęcie nr 1. Gimnazjalna drużyna – zalążek Towarzystwa Sportowego „Prosna” (1917 rok)
Źródło: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu

⁷ „Wychowanie Fizyczne” 1938, z. 7, s. 290-303.

⁸ A. Wojciechowski, *Rozwój wychowania fizycznego i sportu w Kaliszu do 1939 roku*, Praca magisterska, AWF we Wrocławiu, Wrocław 1989, s. 75; „Ziemia Kaliska” 1986, nr 31, s. 6.

⁹ „Makabi” 1913-1938. XXV lat istnienia Ż.T.G.S. w Kaliszu, Kalisz 1939, s. 15 [jednodniówka].

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę na terenie miasta Kalisza kształcenie na poziomie średnim ogólnokształcącym prowadziło 6 szkół: Szkoła Handlowa, Gimnazjum Państwowe im. Tadeusza Kościuszki (GPTK), Gimnazjum Państwowe im. A. Asnyka (GPAA), Gimnazjum Żeńskie im. A. Jagiellonki, Gimnazjum Żeńskie im. SS. Nazaretanek, Gimnazjum Męskie i Żeńskie Związku Zawodowego Nauczycielstwa Polskiego Szkół Średnich oraz Gimnazjum Męskie i Żeńskie Towarzystwa Żydowskich Szkół Średnich¹⁰. Podstawowym przedmiotem próbującym zaspokoić naturalną potrzebę aktywności ruchowej młodzieży szkolnej było wychowanie fizyczne. Poziom pobudzenia ruchowego u części uczniów był większy niż u większości, wymuszało to poszukiwanie dla nich akceptowalnego sposobu wydatkowania energii. W pełni cele te realizowały zajęcia sportowe. Na terenach kaliskich szkół sformalizowane pod postacią uczniowskich kół (klubów) sportowych. Pierwsze Uczniowskie Koło Sportowe (UKS) powołano w 1921 roku w Gimnazjum im. T. Kościuszki¹¹. Następne w 1922 roku Uczniowski Klub Sportowy „Orlęta” w Gimnazjum im. A. Asnyka¹². Do końca omawianego okresu rywalizacja pomiędzy GPTK i GPAA określała poziom sportu młodzieży szkolnej w Kaliszu. Do 1925 roku powołano do życia koła sportowe w: Gimnazjum Związkowym, Gimnazjum im. Anny Jagiellonki, Gimnazjum Żydowskim, Szkole Handlowej oraz Żydowskiej Szkole Rzemiosł¹³. Na początku l. 30 XX w. zauważono potrzebę koordynacji ruchu sportu młodzieży szkolnej w Kaliszu. W tym celu w 1932 roku powołano Międzyszkolny Klub Sportowy (MKS), zrzeszający wszystkie koła sportowe z terenu miasta¹⁴. Najpopularniejszą dyscypliną wśród uczniów była piłka nożna. W uczniowskich klubach sportowych funkcjonowały ponadto sekcje: wioślarskie, lekkoatletyczne, szermiercze, tenisa stołowego, hokeja na lodzie, łyżwiarские, pływackie¹⁵. Jednym z najbardziej usportowionych było Gimnazjum Państwowe im. T. Kościuszki. Jego uczniowie w ramach klubu uczniowskiego uprawiali lekkoatletykę, wioślarstwo, ping-pong (tenis stołowy)¹⁶, siatkówkę¹⁷ i hokej na lodzie¹⁸. Widoczną cechą kaliskiego sportu szkolnego w latach 20 XX wieku było zdominowanie go przez młodzież męską. Rozwój sportu kobiecego (dziewcząt) odbywał się wolniej. Powodów tego stanu rzeczy doszukiwać się należy w dość konserwatywnych poglądach panujących w tym okresie na temat uprawiania sportu przez kobiety.

RYWALIZACJA SPORTOWA

Podejmowane szkolenie wymuszało chęć konfrontacji sportowej z innymi drużynami i zawodnikami. Sport wśród młodzieży szkolnej determinowany był głównie poprzez politykę władz szkolnych oraz środki finansowe uczniów. Ograniczenie działalności

¹⁰ H. Wrotkowski, *Szkolnictwo kaliskie w latach 1918-1928*, „Rocznik Kaliski” 1976, T. IX, s. 26-33.

¹¹ „Świt” 1931, nr 5, s. 7.

¹² E. Polanowski, *Szkoła kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. A. Asnyka w Kaliszu*, Kalisz 1993, s. 189.

¹³ „Świt” 1925, nr 4, s. 16.

¹⁴ „Sztubank” 1932, s. 19.

¹⁵ „Świt” styczeń 1930, nr 5; 1930, nr 8; 1931, nr 5, s. 8; „Sztubank” luty 1931, s. 22; „Asnykowiec” 2002, nr 12, s. 4; K. Walczak, *Szkoła dwojga imion*, Kalisz 1999, s. 189.

¹⁶ „Świt” 1930, nr 5, s. 9; 1931, nr 6, s. 23-25; 1931, nr 7-8, s. 26.

¹⁷ „Świt” 1929, nr 4, s. 22.

¹⁸ „Sztubank” luty 1931, s. 22; marzec 1931, s. 20.

sportowej młodzieży nastąpiło w konsekwencji zarządzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) z 1927 roku o zakazie przynależności młodzieży szkolnej do klubów pozaszkolnych. Po 1927 roku młodzież szkolna mogła brać udział tylko w szkolnych i międzyszkolnych zawodach oraz organizowanych przez komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego świątach sportowych¹⁹. Rozporządzenie to zamykało możliwość rozwoju szczególnie sportowo uzdolnionej młodzieży, a klubom uczniowskim rywalizację z klubami „dorosłymi”. Pewną furtką pozostawioną przez ustawodawcę była możliwość startu ucznia w charakterze zawodnika niezrzeszonego w indywidualnych zawodach sportowych za zgodą władz szkolnych. Innym rozwiązaniem stosowanym nagminnie przez młodzież szkolną był udział w zawodach pod przybranym nazwiskiem lub pseudonimem. Zjawisko to występowało także w Kaliszu, na przykład „Benet” w kolarstwie. Drugim czynnikiem warunkującym udział w zawodach były środki finansowe w dyspozycji ucznia. O ile przynależność do uczniowskich kół nie pociągała za sobą kosztów, to treningi i starty w kaliskich stowarzyszeniach i klubach sportowych wymagały pewnych nakładów pieniężnych (składki, ubiór i sprzęt sportowy).

PIŁKA NOŻNA

Najpopularniejszą dyscypliną sportową w Kaliszu w okresie międzywojennym była piłka nożna. Nie wymagająca dużych nakładów finansowych posiadała swoich zwolenników wśród młodzieży szkolnej. W relacjach prasowych z początku lat 20. XX wieku były zawarte wyniki meczów z udziałem drużyn szkolnych. Do 1927 roku przeciwnikami uczniowskich drużyn piłkarskich były przede wszystkim towarzystwa i kluby sportowe z regionu kaliskiego oraz inne kluby uczniowskie²⁰. W 1922 roku kaliscy gimnazjaliści rozgrywali mecze z Towarzystwem Sportowym (TS) „Prosna” Kalisz i Towarzystwem Gimnastycznym (TG) „Sokół” w Kaliszu²¹, Klubem Sportowym „Venetia” Ostrów²² oraz z Ukraińskim Klubem Sportowym „Sokił”²³. Spotkania toczyły się ze zmiennym szczęściem. Drużyny uczniowskie zwyciężały z: „Venetią” Ostrów (3:0), TG „Sokół” (2:1) i ukraińskim „Sokiłem” (3:2). Poza zasięgiem była drużyna TS „Prosny”, z którą reprezentacja Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki przegrała (7:0). Mecze piłkarskie próbowano rozgrywać w kolejnych latach²⁴, lecz ich częstotliwość malała. Najprawdopodobniej pod wpływem zarządzenia władz oświatowych. Piłkarskim drużynom szkolnym pozostały rozgrywki o mistrzostwo szkół średnich m. Kalisza. Najwyższy poziom sportowy demonstrowali piłkarze z Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki i Gimnazjum Państwowego im. A. Asnyka. Oni najczęściej brali udział w finałowych meczach. W 1925 roku tytuł mistrza Kalisza w piłce nożnej wywalczyła drużyna „Orląt” z GPAA, która w finale pokonała zespół GPTK (4:0). Zwycięskie bramki strzeli: Gajda i Nawrocki (obaj po 2 bramki)²⁵.

¹⁹ Z. Grot, J. Gaj, *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*, Warszawa-Poznań 1973, s. 251.

²⁰ „Gazeta Kaliska” 1922, nr 163, s. 3.

²¹ „Gazeta Kaliska”, 1922, nr 173, s. 3; 1922, nr 185, s. 3

²² „Gazeta Kaliska”, 1922, nr 135, s. 3

²³ J. Jaroszewski, *Physical activity of Ukrainian people interned in camps on the territory of Łódzkie voivodeship in years 1920-1938*, „Sport i Turystyka” 2020, t. 3, nr 3, s. 33; „Goniec Kaliski” 1922, nr 29, s. 2.

²⁴ „Gazeta Kaliska” 1923, nr 111, s. 3; 1930, nr 122, s. 3; 1925, nr 76, s. 3; 1924, nr 223, s. 3.

²⁵ Tamże, 1925, nr 108, s. 5; 1925, nr 111, s. 3.

SZKOLNE ŚWIĘTA SPORTOWE

Od 1924 roku zapoczątkowano Igrzyska Sportowe o Mistrzostwo Szkół Średnich w Kaliszu. W okólniku MWRiOP w sprawie świąt sportowych młodzieży szkolnej²⁶ zachęcano do propagowania kultury fizycznej przez organizację świąt sportowych. W wytycznych zalecano organizację ich na przełomie maja i czerwca. Zawody miały propagować aktywność fizyczną wśród uczniów, pomimo wręczanych nagród akcentowano ich charakter wychowawczy²⁷. Po przewrocie majowym szkolne święta sportowe połączone z organizowanymi przez komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego dla stowarzyszeń i klubów sportowych. W 1925 roku w Igrzyskach Sportowych Szkół Średnich Kalisza wystartowało 80 gimnazjalistów z czterech szkół. Program zawodów obejmował: biegi na 100, 400 i 3000 m, sztafetę 4x100m, skoki wzwyż i w dal, rzuty dyskiem i oszczepem oraz pchnięcie kulą. W programie zawodów przewidziano rozegranie po raz pierwszy w Kaliszu meczu w szczypiorniaku²⁸. Podczas Igrzysk najwyższy poziom sportowy zademonstrowali lekkoatleci z GPAA. Byli najlepsi w biegu na: 100 m Gajda – (12,4 sek.); 110 m przez płotki Woźniak – (20,1 sek.), 4x100 m (53,2 sek.), skoku w dal – Stefański (5,06 m), skok wzwyż – K. Nawrocki (1 m 66,5 cm) trójskok – Głuchowski (10,5 m), rzucie szczepem – Głuchowski (33,73 m), pchnięcie kulą (5 kg). W pozostałych konkurencjach zwyciężyli: na 800 m – Branik z GPTK (2 min, 24 sek.), w rzucie dyskiem – (1,5 kg) Sołonow z Gimnazjum Związkowego (GZ) (13,2 m). Osiągnięte wówczas wyniki współcześnie ocenione byłyby jako słabe. W 1925 roku wynik 1 m 66,5 cm w skoku wzwyż Kazimierza Nawrockiego był nowym rekordem województwa łódzkiego i Kalisza. Pierwszy tytuł mistrzowski w szczypiorniaku wywalczyła drużyna z Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki²⁹.

Do 1939 roku walka o zwycięstwo podczas szkolnych świąt sportowych toczyła się głównie pomiędzy zespołami GPAA i GPTK. Przed zawodami w 1929 roku stan rywalizacji był remisowy i wynosił 2:2. Trzecie zwycięstwo dawało zwycięzcom prawo do zdobycia przechodniej nagrody na własność. Mobilizowało to uczniów GPAA i GPTK. Do walki z nimi próbowali włączyć się zawodnicy z Gimnazjum Związkowego i Szkoły Handlowej (SzH). W wyniku przeprowadzonych konkurencji zwyciężcą w klasyfikacji ogólnej została drużyna z Gimnazjum Państwowego im. A. Asnyka w Kaliszu. Jednak najwartościowsze rezultaty osiągnęli: w biegu na 400 m – Wiśniewski (GZ) oraz w skoku w dal – Witczak (SzH). Ich rezultaty były nowymi rekordami Kalisza. W poszczególnych dyscyplinach zwyciężyli: bieg na 100 m – Antczak z Gimnazjum Sióstr Nazaretanek (12,0 s); bieg na 400 m – Wiśniewski z SzH (55,8 s., rekord m. Kalisza); bieg 110 m przez płotki – Adamczak z GPAA (20,8 s.); sztafeta 4x100 m – drużyna z GPAA (49,0 s.); skok wzwyż – Witkowski z GPTK (1 m 55,5 cm); skok w dal – Witczak z GZ (5,95 m, rekord m. Kalisza); rzut oszczepem – Orzeł z GPAA (44,82 m); rzut dyskiem – Brückert z GPAA (31,13 m). W szczypiorniaku

²⁶ *Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, do Liceum Krzemienieckiego i do Województwa Śląskiego w sprawie święta sportowego młodzieży szkolnej* (DzUMWRiOP, 1925, nr 5, poz. 52).

²⁷ *Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych i do Województwa Śląskiego w sprawie święta sportowego młodzieży*, (DzUMWRiOP, 1926, nr 7, poz. 57).

²⁸ „Gazeta Kaliska” 1925, nr 129, s. 3.

²⁹ „Przegląd Sportowy” 1925, nr 27, s. 5; 1925, nr 33, s. 14.

zwyciężyła drużyna z Gimnazjum Państwowego im. A. Asnyka³⁰. Zauważalny był nieznaczny progres rezultatów w porównaniu do 1925 roku, w 5 z 8 dyscyplin (bieg na 100 i 400 m, 4x100 m, w skoku w dal oraz w rzucie oszczepem).

Program zawodów początkowo ukierunkowany na dyscypliny lekkoatletyczne i gry (szczypiorniak). W l. 30 XX w. rozszerzono o wioślarstwo, pływanie, strzelanie, gry (dwa ognie, siatkówka) oraz pokazy przysposobienia wojskowego i harcerskiego³¹. Do konkurencji lekkoatletycznych włączono rzut granatem. W mistrzostwach szkół średnich zaczęły uczestniczyć dziewczęta ze szkół żeńskich. Brak w relacjach prasowych pełnych wyników, tj. rezultatów, ograniczenie się do podania tylko wywalczonych lokat przez poszczególnych zawodników uniemożliwia pełną analizę poziomu sportowego. Porównanie rezultatów z lat 1932 i 1937 ukazuje ustabilizowanie się osiąganych wyników przez młodzież męskich szkół średnich. Coraz trudniej było ustanowić nowe rekordy. Nadal czołowe lokaty zajmowali głównie przedstawiciele z GPAA i GPTK. W 1932 roku prym w rywalizacji wiodli zawodnicy z Gimnazjum Państwowego im. A. Asnyka, natomiast w 1937 roku z Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki. W 1932 roku zwycięzcą w biegach krótkich (100 i 200 m) został Jan Tęsiorowski z GPAA. Wówczas nie wielu przewidywało, że będzie on jedynym mieszkańcem Kalisza, który stanie na najwyższym stopniu podium mistrzostwo Polski w lekkiej atletyce. Osiągnął to w barwach AZS Poznań, niespełna trzy lata później (1935 roku)³². W 1932 roku oprócz zwycięstwa w biegach krótkich J. Tęsiorowski był najlepszy w skoku w dal (6,25 m). Zwycięzcami w poszczególnych konkurencjach byli: Jan Zieleniewski z GPAA w biegu na 1500 m (5 min 8 sek.), rzucie dyskiem (33,16 m), pchnięciu kulą (11 ,02 m) oraz pływaniu na dystansie 100 m (1:31,1), Maciejewski z GPTK w rzucie oszczepem (43,87m), Garliński z GPAA w skoku wzwyż (1,57 m) oraz Różański z GPAA w strzelaniu (91/100 pkt.). W biegu sztafetowym 4 x 100 m dwie pierwsze lokaty wywalczyły zespoły z GPAA. W grach zespołowych zwyciężyły drużyny GPTK siatkówce i dwa ognie oraz GPAA w szczypiorniaku (walkower). Wśród dziewcząt triumfowały: Łodzińska z Szkoły Handlowej w biegu na 60 m (9,09 s.), Gusiwna z Szkoły Handlowej w skoku wzwyż (1,07 m), Rudzka z GP im. Anny Jagiellonki w strzelaniu z łuku, Borowiakówna (brak przynależności) w strzelaniu (185/200 pkt.)³³.

*Zdjęcie nr 2. Mecz siatkówki pomiędzy reprezentacjami gimnazjów żeńskich w Kaliszu (1931 rok)
Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-N-2732*

³⁰ „Gazeta Kaliska” 1929, nr 166, s. 2.

³¹ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1934, nr 251, s. 6; 1936, nr 154, s. 6; 1936, nr 157, s.6; 1937, nr 155, s. 6.

³² „Przegląd Sportowy” 1935, nr 69, s. 5.

³³ „Świt” 1932, nr 1, s. 17.

Po 5 latach, w 1937 roku poprawę wyników wśród szkół męskich odnotowano tylko w rzucie dyskiem i pchnięciu kulą. W pozostałych dyscyplinach lekkoatletycznych widoczny był regres. Porównując do 10 najlepszych osiągniętych wyników przez młodzież szkolną w Polsce tylko J. Chamski z GPTK w rzucie dyskiem (1 kg) wynikiem 42,62 m uplasował się na II m. Pozostałe rezultaty nie kwalifikowały się do najlepszych w Polsce³⁴. W 1937 roku w szkołach męskich w zawodach lekkoatletycznych zwyciężali: bieg na 100 m – K. Grabicki z GPAA (12,4 s.), w sztafecie 4x100 m – GPTK (51,8 s.), skok w dal – A. Walaszczyk z GPTK (5,61 m), skok wzwyż – A. Fiszer z GPTK (1,55m), rzut dyskiem J. Chamski z GPTK (42,62 m), pchnięcie kulą (12,50 m), rzut granatem J. Korczyński z GPTK (60,94 m), rzut oszczepem A. Walaszczyk z GPTK (45,44 m). W rozgrywkach w grach zespołowych zwyciężyli: w koszykówce (starszych klas) zawodnicy Szkoły Rzemiosł Przemysłowych, w siatkówce (starszych i młodszych klas) oraz w dwa ognie – I m. wywalczyło GPTK. W mistrzostwach szkół żeńskich przeważnie rywalizacja o czołowe lokaty toczyła się pomiędzy Gimnazjum im. A. Jagiellonki, Gimnazjum Handlowym oraz Gimnazjum Żydowskim. W 1937 roku zostały zdominowane przez reprezentantki Szkoły Handlowej³⁵.

Równoległe z Świętami Sportowymi Młodzieży Szkół Średnich od 1927 roku Miejski i Powiatowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego w Kaliszu organizowały „Święta Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego” (WFiPW). Program ich był zbliżony do świąt sportowych młodzieży szkół średnich³⁶. W trwających kilka dni zawodach startowali obok siebie szkolni sportowcy i zawodnicy z kaliskich klubów sportowych. Pierwsze zawody w ramach Świąt WFiPW odbyły się 2 października 1927 roku. Udział w nich wzięły: Gimnazjum Państwowe im. T. Kościuszki, Gimnazjum Państwowe im. A. Asnyka, Gimnazjum Związkowe i Szkoła Handlowa. Zawodnicy kaliskich szkół średnich rywalizowali wspólnie z pozostałymi zawodnikami. Tylko strzelanie i wielobój rozegrano oddzielnie. Na tle „dorosłych” zawodników dobrze zaprezentowali się sportowcy z GPTK i GPAA. Premiowane lokaty zajęli: Jan Tęśiorowski z GPAA w biegu na 800 m wywalczył II m. (2 min 18,5 s.) za Janem Bucholcem z TG „Sokół” Kalisz; Stanisław Bełkowski z GPTK w biegu na 100 m zajął III m. (12,7 s.) za dwoma zawodnikami Związku Harcerstwa Polskiego w Kaliszu St. Szyndlerem i St. Michalakiem; w skoku w dal Marian Witczak uzyskał II m. (5,48 m), a III m. Jan Wikarejczyk (5,34 m) obaj z GPTK za Stanisławem Rajmem z TG „Sokół”; pchnięcie kulą zdominowali zawodnicy klubów uczniowskich, I m. Hubert Brükert (Byykiest) z GPAA (9,34 m), II m. Stefan Brociszewski z GPTK (9,14 m) i III m. Zdzisław Orzeł z GPAA (8,59 m). Zawody w strzelaniu dla uczniów szkół średnich przeprowadzono z broni małokalibrowej. Zwycięzcą został Aleksander Franke z GPTK (80 pkt.) przed Wiesławem Tylkowskim z GZ (78 pkt.), Ryszardem Fibigierem z GZ (73 pkt.) i Aleksandrem Gaubiakiem z SzH (70 pkt.)³⁷.

Program świąt wychowania fizycznego i przynsposobienia wojskowego ewoluował. W 1932 roku program dla młodzieży męskiej zawierał: grę w siatkówkę, koszykówkę, szczypiorniak i w dwa ognie, lekkoatletykę (bieg na 100, 200 i 1500 m, sztafetę 4x100 m, rzuty oszczepem, dyskiem, pchnięcie kulą, skoki w dal, wzwyż, o tyczce i trójskok),

³⁴ „Sport szkolny” 1937, nr 7, s. 10; 1937, nr 8, s. 13.

³⁵ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1936, nr 157, s. 6; 1937, nr 155, s. 6.

³⁶ Tamże, 1930, nr 154, s. 4; 1939, nr 153, s. 6.

³⁷ „Gazeta Kaliska” 1927, nr 257, s. 3.

pływanie na dystansie 50 m (do 17 r. ż.) i 100 m (od 18 r. ż.), strzelanie na 50 m z broni małowalibrowej, bok i pokazy wzorcowej lekcji gimnastyki. Natomiast gimnazjalistki rywalizowały w lekkiej atletyce (bieg na 60 m, sztafeta 4x60, rzut piłeczką palantową, skok wzwyż), w grach w dwa ognie i siatkówce oraz w strzelaniu na odległość 25 m z broni małowalibrowej oraz łuku³⁸. W 1933 roku do programów rywalizacji szkół męskich wprowadzono bieg na 110 m przez płotki oraz wioślarstwo, w szkołach żeńskich natomiast hazenę, rzut piłką dętą, pływanie na dystansie 50 m stylem dowolnym oraz wioślarstwo. Zrezygnowano z zawodów łuczniczych³⁹.

Świąta WFiPW były areną zmagani sportowych zespołw żeńskich i męskich kaliskich szkół średnich. Wśród dziewcząt prym wiodły reprezentantki z Gimnazjum Związkowego i Gimnazjum Państwowego im. A. Jagiellonki⁴⁰. W kategorii męskiej, podobnie jak w przypadku mistrzostw szkół średnich, walka o najwyższe lokaty toczyła się pomiędzy zawodnikami z GPAA i GPTK⁴¹.

Szkolni lekkoatleci nieograniczani się tylko do rywalizacji w ramach świąt wychowania fizycznego lub mistrzostw szkół średnich. 5 czerwca 1923 roku staraniem Uczniowskiego Klubu Sportowego odbył się w Kaliszu bieg okrężny z udziałem 21 biegaczy. Najszybciej dystans 4 km ukończył Braning (14 min 36 sek). Jako kolejni linię mety pokonali: Janiszewski, Lis, Dębowski i Forgel⁴². Podejmowano także próby rywalizacji z „dorosłymi” lekkoatletami z kaliskich klubów i stowarzyszeń sportowych. Pierwsze próby najczęściej kończyły się niepowodzeniem. Jak na przykład w 1924 roku, kiedy z trzech zawodników UKS (brak danych) biorących udział w biegu okrężnym w Kaliszu (2800 m), żaden nie ukończył biegu. Zwyciężył chor. Przytuła (TS „Prosna”)⁴³.

Dopiero w 1929 roku w rywalizację sportową włączono szkoły powszechne. 29 czerwca 1929 roku na Stadionie Miejskim w Kaliszu zorganizowano Międzyszkolne Zawody Młodzieży Szkół Powszechnych miasta. Zawody otwierała defilada ulicami Kalisza ze sztandarami i przy akompaniamencie orkiestry oraz chóru (600 dzieci) pod kierownictwem Jana Cepellego⁴⁴. Na stadionie przeprowadzono defiladę wszystkich sportowców, pokazy gimnastyczne chłopców (pod kierownictwem P. Sługockiego) oraz gimnastyczne i tańców rytmicznych dziewcząt (pod kier. P. Majewskiej i Przedpełskiej). Program zawodów sportowych zawierał konkurencje lekkoatletyczne, gry w dwa ognie i siatkówkę oraz gimnastykę. Czołowe lokaty wywalczyli uczniowie Szkoły Powszechnej im. Konstytucji 3 maja, Stanisław Koźmiński wynikiem 32 m zwyciężył w rzucie dyskiem (1 kg) oraz pchnięciu kulą (2½ kg) – wynik 12,91 m; w biegu na 60 m zwyciężył uczeń Scholl. Uczniowie z Szkoły Powszechnej im. 3 maja byli najlepsi w pokazach gimnastycznych (piramidy) oraz zremisowali w meczu siatkówki ze Szkołą Powszechną im. Emila Repphana (ul. Polna 7). W dwa ognie zwyciężyła Szkoła

³⁸ „Gazeta Kaliska”, 1932, nr 140, s. 3.

³⁹ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1933, nr 101, s. 6.

⁴⁰ „Gazeta Kaliska” 1930, nr 150, s. 2; „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1933, nr 127, s. 6; 1933, nr 132, s. 6.

⁴¹ „Gazeta Kaliska” 1930, nr 156, s. 2; „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1933, nr 130, s. 6; 1933, nr 134, s. 6.

⁴² „Gazeta Kaliska” 1923, nr 123, s. 5.

⁴³ „Gazeta Kaliska” 1924, nr 119, s. 3.

⁴⁴ Jan Cepelli prowadził orkiestrę w Szkole im. Konstytucji 3 Maja.

Powszechna im. A. Mickiewicza (ul. St. Staszica), pokonując 13:0 Szkołę „Kolejową” (Szkoła Powszechna, ul. Szczypińska 4)⁴⁵.

Od 1929 roku Okręgowy Ośrodek Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Łodzi zapoczątkował organizację w Spale w Okręgowych Świąt Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego. W kilkudniowych zawodach uczestniczyły hufce szkolne z terenu Okręgu Szkolnego Łódzkiego. W 1930 roku wśród 8000 uczniów⁴⁶ były kaliskie hufce szkolne. Bardzo dobrze w lekkiej atletyce zaprezentował się Brueckert, zwyciężał w: rzucie dyskiem (37,20 m), rzucie oszczepem (45,49 m) i pchnięciu kulą (11,31 m). Drugie lokaty wywalczyli: Niedojadło w skoku w dal (5,91 m), Wiśniewski w biegu na 100 m (12,2), sztafeta męska 4 x 100 m. Wywalczone przez uczniów kaliskich szkół punkty przyczyniły się do zajęcia II miejsca w punktacji końcowej zawodów przez reprezentację Kalisza. Lepsi okazali się tylko reprezentanci Łodzi⁴⁷.

PRYZSTAŃ WIOŚLARSKA MŁODZIEŻY SZKOLNEJ W KALISZU

Wioślarstwo należało do najbardziej popularnych dyscyplin sportowych wśród kaliskiej młodzieży. Początkowo młodzież szkolna uczestniczyła w zajęciach wioślarskich w Kaliskim Towarzystwie Wioślarskim. 22 lipca 1923 roku osada szkolna pod sterem Wróblewskiego reprezentując barwy Kaliskiego Towarzystwa Wioślarskiego uczestniczyła w regatach w Warszawie. Start w wyścigu czwórek klepkowych (odkrytych) zakończył się porażką⁴⁸. Od 1927 roku szkolenie młodzieży szkolnej prowadziło Koło Młodzieży przy Kaliskim Towarzystwie Wioślarskim. Niezbędnym warunkiem do podjęcia treningów wioślarskich była zgoda rodziców i dobry stan zdrowia (potwierdzony przez klubowego lekarza). Koło Młodzieży przy KTW nie zaspakajało w pełni potrzeb młodzieży szkolnej. Z inicjatywy prof. Feliksa Matawowskiego podjęto działania zmierzające do budowy przystani wioślarskiej dla młodzieży szkół średnich.

Zdjęcie nr 3. Kierownik Przystani Wioślarskiej Młodzieży Szkolnej prof. Feliks Matawowski (1930 rok)
Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-S-3268

⁴⁵ „Gazeta Kaliska” 1929, nr 178, s. 3.

⁴⁶ „Kurier Łódzki” 1930, nr 147, s. 6; 1930, nr 154, s. 9.

⁴⁷ „Kurier Łódzki”, 1930, nr 157, s. 8; „Świt” 1930, nr 1, s. 26.

⁴⁸ „Stadjon” 1923, nr 13, s. 11; „Gazeta Kaliska” 1923, nr 153, s. 2; 1923, nr 165, s. 3.

Dzięki uzyskanym środkom finansowym z ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego oraz magistratu w 1928 roku ukończono budowę Przystani Wioślarskiej Młodzieży Szkolnej (PWMS).

*Zdjęcie nr 4. Przystań wioślarska młodzieży szkolnej (1935 r.)
Źródło: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej, sygn. MÖZK/H/4766*

Przystań była obiektem całorocznym. Hangar mieścił 30 łodzi sportowych, spacerowych i kajaków, salę klubową, szatnie, natryski oraz mieszkanie dla dozorczy⁴⁹. Główna jej działalność związana była z sportami wodnym i sezon wioślarski trwał od wiosny do jesieni. Otwarcie sezonu wioślarskiego miało uroczysty charakter, 5 maja 1938 roku w uroczystości uczestniczyły koła sportowe szkół średnich wraz z opiekunami. Po mszy św. odbyła się defilada łodzi towarzystw i klubów wioślarskich Kalisza, po czym dokonano podniesienia bandery na maszt⁵⁰.

Oddana do użytku w 1929 roku PWMS przeznaczona była dla młodzieży szkolnej kaliskich szkół średnich⁵¹. Pomimo, że głównym obszarem jej działalności były sporty wodne (wioślarstwo, pływanie), to od 1929 roku obok sekcji wioślarskiej powołano sekcję piłki nożnej i lekkiej atletyki. Treningi wioślarskie prowadził prof. F. Matawowski, lekkiej atletyki – prof. Tyma (od 1930 roku porucznik Badecki), piłki nożnej p. Siciarek. Szerszą działalność rozwinęła tylko sekcja wioślarska. Podjęte treningi umożliwiły odbywanie wycieczek oraz starty w regatach. W lipcu 1929 roku osada pod sterem prof. F. Matawowskiego, w składzie: Pawłowicz, Lamprecht, Becki, Owoc i Jaruszkiewicz odbyła wycieczkę do Poznania (250 km). Także w wioślarstwie największe zaangażowanie wykazywali uczniowie z GPAA i GPTK. Rywalizacja ograniczała się do zmagania wewnątrz PWMS, na przykład w konkursie na największą ilość przepłyniętych kilome-

⁴⁹ „Świt” 1928, nr 2, s. 7.

⁵⁰ „Sport szkolny” 1938, nr 36, s. 15.

⁵¹ „Świt” 1930, nr 5, s. 7-8.

trów⁵². Podczas regat zewnętrznych PWMS wystawiała jedną reprezentacyjną osadę, w której współdziałała ze sobą młodzież z GPAA i GPTK. Starty w regatach zapoczątkowano w 1929 roku. Organizatorem ich było Kaliskie Towarzystwo Wioślarskie (KTW). 8 września 1929 roku osada w składzie: Pawłowicz, Lamprecht, Zengeteler i Owoc, prof. F. Matawowski (sternik) zwyciężyła na dystansie 1000 m juniorów z KTW⁵³. W 1930 roku osada reprezentacyjna PWMS w składzie: Zajdof, J. Zieliński, S. Zieliński i A. Brauner, prof. F. Matawowskiego (sternik) rozegrała dwa biegi przeciwko Towarzystwu „Oświata” z Koła i Kołu Młodzieżowemu przy KTW. Dwukrotnie zwyciężyły osady z PWMS⁵⁴.

Przy PWMS swoje umiejętności doskonalili także pływacy. Najlepszym pływakiem w 1931 roku był J. Zieleniewski (późniejszy mistrz Kalisza w boksie), nieznacznie ustępowali mu: Zajdorf i Jankowski⁵⁵.

W okresie zimowym PWMS wspomagała funkcjonowanie lodowiska. W 1931 roku dzięki staraniom prof. F. Matawowskiego oraz środkom finansowym wyasygnowanym przez Miejski Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego i Towarzystwo Przyjaciół Gimnazjum im. T. Kościuszki przy Międzyszkolnym Klubie Sportowym utworzono sekcję hokeja na lodzie. W jej skład wchodziło 27 członków (17 z GPTK, 9 z GPAA i 1 z SzH). Kierownikiem i trenerem był dr Julian Gruner⁵⁶. 15 lutego 1931 roku rozegrano pierwszy mecz hokejowy pomiędzy drużynami GPTK (Dymecki, Zengteler, Chrzanowski, Kerber, Montelatic, Łukaszewski) i GPAA (Pawłowski, Ziółkowski, Szablowski, Rydzewski, J. Zieleniewski, St. Zieleniewski), sędziował dr J. Gruner. Mecz był wyrównany, rozstrzygnięcie przyniosła dopiero trzecia tercja, w której gole dla GPAA strzelili: St. Zieleniewski i Rydzewski⁵⁷. Sporadycznie rywalami hokeistów z MKS były drużyny zamiejscowe. W 1934 roku gimnazjaliści z Kalisza rozegrali mecz z Liceum Handlowym z Bydgoszczy, zwyciężyli gości 9:1⁵⁸.

Zdjęcie nr 5. Drużyna hokeja na lodzie z Międzyszkolnego Klubu Sportowego (l. 30 XX wieku)

Zródło: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10217560839078271&set=gm.2994561960608744>, [dostęp: 27.12.2021, godz. 9.00].

⁵² „Świt” 1930, nr 2, s. 21.

⁵³ „Świt” 1930, nr 5, s. 8.

⁵⁴ „Gazeta Kaliska” 1930, nr 251, s. 2.

⁵⁵ „Świt” 1931, nr 5, s. 10.

⁵⁶ „Sztubank” 1931, s. 22; „Świt” 1931, nr 5, s. 9.

⁵⁷ „Świt” luty 1931, nr 5, s. 32.

⁵⁸ „Czyn i słowo” luty 1934, s. brak.

Z gościnności PWMS korzystała sekcja ping-ponga Międzyszkolnego Klubu Sportowego. Pierwszy stół do tenisa ufundował w grudniu 1930 roku Gustaw Fibiger (III)⁵⁹. Kilka miesięcy później 42 członków sekcji ping-ponga posiadało do dyspozycji trzy stoły do gry⁶⁰. Najczęstszą formą rywalizacji były zawody wewnętrzne sekcji. W 1931 roku spośród 22 zawodników najlepszym był Andrzej Krajewski przed Zdzisławem Deutschmanem i Stanisławem Schmidtem⁶¹. Do rzadkości należały mecze międzyklubowe. W 1930 roku drużyna MKS (Stefaniak, Rubin, Schmidt, Krajewski i Montelatic) rozegrała mecz z mistrzem Kalisza, zespołem Żydowskiego Klubu Gimnastyczno-Sportowego. Spotkanie zakończyło się zwycięstwem klubu żydowskiego 7:3⁶².

BOKS

Narodziny sportu bokserskiego w Kaliszu datowane są na początek lat. 30 XX wieku. 23 kwietnia 1932 roku Miejski Komitet WFIPW w Kaliszu przeprowadził zawody bokserskie pn. „Pierwszy Krok Bokserski”⁶³. W prasie szkolnej „Świt” określone zostały jako „drużynowe mistrzostwa Kalisza”⁶⁴. Zawody współcześnie uznawane są za pierwsze mistrzostwa miasta w boksie⁶⁵. W mistrzostwach wystartowali bokserzy z: Związku Strzeleckiego (ZS), Brith Trumpeldor Kalisz, Policyjnego Klubu Sportowego, TS „Prosny” Kalisz, Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego (ŻTGS) „Makabi” oraz Międzyszkolnego Klubu Sportowego (GPAA i GPTK). W Mistrzostwach udział wzięło 36 bokserów, dopingowanych przez licznie przybyłą publiczność. Bardzo dobrze wypadli w nich reprezentanci MKS. Tytuły mistrza Kalisza w wadze papierowej (47,5 kg) zdobył Józef Neyman (GPTK). W walce finałowej pokonał w 3 rundzie przez knockout (KO) Sochaczewskiego (Brith Trumpeldor). W wadze muszej (51 kg) Sygit (GPAA) wygrał na punkty z Wojciechowskim (ZS). W kategorii lekkiej (61,25 kg) Zygmunt Kerber (GPTK) w 1 rundzie pokonał przez KO Majewskiego z TS „Prosny”. W wadze półśredniej (66,75 kg) Witold Gallus (GPTK) w trakcie walki uzyskał taką przewagę, że jego przeciwnik Preger (ŻTGS „Makabi”) zrezygnował z kontynuowania walki. W kategorii średniej (72,5 kg) do walki o tytuł mistrzowski stanęło dwóch przedstawicieli MKS: J. Anczykowski i Zieleniewski (obaj z GPAA). Zwyciężył na punkty J. Anczykowski.

W ogólnej punktacji zwyciężyła i zdobyła tytuł drużynowego mistrza Kalisza w boksie drużyna z Międzyszkolnego Klubu Sportowego. Turniej nie był wielkim widowiskiem bokserskim⁶⁶. Biorąc pod uwagę fakt, że dopiero w 1931 roku rozpoczęto szkolenie w ramach tzw. „kursów bokserskich” można się tego było spodziewać. Demonstrowany poziom sportowy bokserów z MKS-u umożliwiał im reprezentowanie barw Kalisza

⁵⁹ Gustaw Fibiger III, wychowanek Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki, współwłaściciel kaliskiej Fabryki Fortepianów i Pianin „Arnold Fibiger”. Po 1945 roku pn. „Calisia” (zob. M. Kaczmarkiewicz, *Fibigerowie*, Kalisz 2021).

⁶⁰ „Świt” 1931, nr 4, s. 19; 1931, nr 5, s. 9.

⁶¹ „Świt” 1931, nr 5, s. 32.

⁶² „Świt”, styczeń 1931, nr 4, s. 20.

⁶³ „Gazeta Kaliska” 1932, nr 113, s. 3.

⁶⁴ „Świt” 1932, nr 5, s. brak.

⁶⁵ J. S. Stabno, *Kaliszanie na ringu 1932-2019, tom II*. Wrocław 2020, s. 355.

⁶⁶ „Gazeta Kaliska” 1932, nr 113, s. 3.

w meczach międzymiastowych. 26 czerwca 1932 r. w meczu przeciwko reprezentacji Pleszewa w kaliskiej drużynie wystąpiło trzech reprezentantów MKS: J. Neyman (w. papierowa), Z. Kerber (w. lekka) oraz J. Anczykowski (w. średnia). Spotkanie rozegrane w Kaliszu zakończyło się zwycięstwem gospodarzy 10:6.

Zdjęcie nr 6. Fragment walki pomiędzy J. Anczykowskim i Zieleniewskim
 Źródło: „Raz, dwa, trzy” 1933, nr 44, s. 4

Rok 1933 w reprezentacji Kalisza występowało trzech pięściarzy z MKS: M. Montelatic, W. Gallus i J. Anczykowski. W styczniu 1933 roku w meczu z Kolejowym Przysposobieniem Wojskowym „Pogoń” Skalmierzyce zwyciężyła drużyna z Kalisza (8:6). Walki swoje wygrali: M. Montelatic i J. Anczykowski (oba na punkty). W. Gallus nie sprostał J. Maciaszkowi ze Skalmierzyce⁶⁷. 2 lutego 1933 roku w meczu przeciwko reprezentacji Pleszewa, odnotowano wynik remisowy (8:8). Walkę swoją wygrał J. Anczykowski (waga średnia). M. Montelatic zremisował z Jaškowiakiem, natomiast W. Gallus (waga półśrednia) odnotował kolejną porażkę⁶⁸.

W dniach 8-9 kwietnia 1933 roku rozegrano II mistrzostwa Kalisza w boksie. Areną walk był ring w sali gimnastycznej 29 Pułku Strzelców Kaniowskich. W walkach półfinałowych odpadł zeszłoroczny mistrz miasta w wadze muszej Józef Neyman. Pomimo posiadania przewagi technicznej, nie sprostał silniejszemu fizycznie Królowi (ZS). Do walk finałowych z MKS-u awansowali: Koźmiński (w. kogucia), Zygmunt Kreber (w. lekka), Witold Gallus (w. półśrednia), J. Anczykowski (w. półciężka). W wadze koguciej rywalem Koźmińskiego był Szymański (ZS). Po ciekawej walce tytuł mistrzowski przyznano bokserowi ZS. W wadze lekkiej Z. Kreber zwyciężył już po 1 rundzie (poddanie przeciwnika). Walkowerem dla W. Gallusa z MKS zakończyła się walka w kategorii półśredniej. W kategorii półciężkiej lepszy technicznie J. Anczykowski pokonał na punkty Walentego Pietrzaka (ZS). W ostatniej walce finałowej przeciwnikiem Jana Zieleniewskiego z MKS był Bereza (Policyjny Klub Sportowy). Pomimo gorszych warunków

⁶⁷ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1933, nr 11, s. 6; 1933, nr 14, s. 6.

⁶⁸ „Echo Kaliskie Ilustrowane”, 1933, nr 19, s. 6.

fizycznych, J. Zieleniewski pokonał przeciwnika na punkty. Zwycięstwo J. Zieleniewskiego było tym bardziej wartościowe, gdyż zadecydowało o tytule drużynowego mistrza Kalisza dla Międzyszkolnego Klubu Sportowego w Kaliszu. Za najwartościowszą walkę mistrzostw uznano pojedynek półfinałowy W. Gallusa (MKS) z Oziminie (TG „Sokół”)⁶⁹. Należy także zwrócić uwagę na zwycięską walkę finałową J. Anczykowskiego przeciwko W. Pietrzakowi, późniejszemu medalistce mistrzostw Polski⁷⁰.

Zdjęcie nr 7. Nagroda przechodnia Miejskiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienie Wojskowego za zdobycie drużynowego mistrzostwa m. Kalisza w 1933 roku.

Zdjęcie: Mariusz Kurzajczyk.

Źródło: Zbiory prywatne Janusza Stabno.

Mistrzostwa Kalisza z 1933 roku były ostatnimi z udziałem reprezentantów kaliskich gimnazjum. Najprawdopodobniej powodem zaprzestania treningów bokserskich był zakaz rywalizacji klubów szkolnych z klubami i stowarzyszeniami sportowymi. W 1934 roku kaliska prasa przedstawiając listę zgłoszonych drużyn do mistrzostw m. Kalisza w boksie, informowała: „Zeszłoroczny mistrz Kalisza Międzyszkolny Kl. Sport. w roku bież. nie zgłosił swego udziału”⁷¹.

Wprowadzony zakaz przerwał kilka dobrze rokujących karier sportowych pięściarzy z klubów uczniowskich. Tylko J. Anczykowski kontynuował przygodę ze sportem bokserskim w Kaliskim Klubie Sportowym i „Warcie” Poznań⁷². Zakaz, nie przerwał jednak zainteresowania sportem bokserskim kaliskiej młodzieży gimnazjalnej. Zajęcia, a nawet zawody miały charakter nielegalny. W kwietniu 1936 roku odbyły się nielegalne

⁶⁹ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1933, nr 82, s. 6; 1933, nr 84, s. 6.

⁷⁰ J. S. Stabno, *Kaliszanie na ringu 1932-2019, tom I*. Wrocław 2020, s. 50.

⁷¹ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1934, nr 101, s. 6.

⁷² J. S. Stabno, *Kaliszanie na ringu 1932-2019, tom I*. Wrocław 2020, s.20.

mecze bokserskie pomiędzy pięściarzami z GPTK i Szkoły Handlowej w Kaliszu. W pierwszym zwyciężyli uczniowie Szkoły Handlowej (10:5), w rewanżu uczniowie GPTK (brak wyniku). Niebezpieczeństwo, jakie niosły tego typu zawody wiązało się, z tym, że odbywały się one bez jakiegokolwiek nadzoru. Brak sędziów, trenerów a nawet lekarza powodowało, że przypominały bardziej bójkę niż sportową walkę pięściarską.

SPORT MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Wśród szkół średnich w Kaliszu funkcjonowały szkoły mniejszości żydowskiej i ukraińskiej. W ich murach młodzież szkolna rozwijała swoje zainteresowania sportowe. W Gimnazjum Żydowskim działały sekcje: wioślarska, pływacka, łyżwiarska, saneczkowa, kolarska, piłki siatkowej, ping-ponga⁷³. Zawodnicy żydowskiego klubu uczniowskiego poza uczestnictwem w zmaganiach sportowych organizowanych dla młodzieży szkolnej, rywalizowali z żydowskimi klubami sportowymi. W 1925 roku piłkarska reprezentacja szkolna rozegrała mecz z drużyną Żydowskiego Klubu Gimnastyczno-Sportowego. Spotkanie zakończyło się zwycięstwem szkolnej drużyny (6:2)⁷⁴. Późniejszy formalny zakaz rywalizacji w ramach i z „dorosłymi” zespołami nie powstrzymały żydowskich gimnazjalistów. Spotykane w składach żydowskich klubów nazwiska uczniów gimnazjalnych, pozwalają wnioskować, że zakaz ten nie był respektowany⁷⁵. Gimnazjaliści mogli liczyć na pomoc organizacyjną żydowskich klubów i stowarzyszeń sportowych. Zapisy o propagowaniu sportu i tężyzny fizycznej wśród młodzieży żydowskiej można spotkać m. in. w statucie Żydowskiego Robotniczego Klubu Sportowego „Hapoel”⁷⁶ oraz Żydowskiej Organizacji Skautowej Haszomer-Hacair⁷⁷.

Zdjęcie nr 8. Drużyna sportowa Haszomer Hacair (1933 rok). Pierwsza z lewej w górnym rzędzie Gucia Charłupska.

Źródło: Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej

⁷³ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego w Poznaniu, sygn. 164, k. 35.

⁷⁴ „Gazeta Kaliska” 1925, nr 76, s. 3.

⁷⁵ „Świt” 1932, nr 1, s. 17; styczeń 1931, nr 4, s. 20.

⁷⁶ Archiwum Państwowe w Kaliszu, Starostwo Powiatowe w Kaliszu (SPK), sygn. 164, k. 35.

⁷⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi, Urząd Wojewódzki Łódzki 1918-1939, sygn. 433, k. 51, 100; AP w Kaliszu, SPK, sygn. 154, k. 310.

Po 1920 roku do Kalisza i Szczypiorna przybyła grupa (8454) internowanej ludności ukraińskiej (żołnierzy z rodzinami i ludności cywilnej). W Kaliszu-Szczypiornie do szkoły płastunów (skautów), po zamknięciu obozu w Strzałkowie (1924 r.) przeniosła swoją działalność Young Men's Christian Association (YMCA). Po doposażeniu w sprzęt sportowy YMCA wynajęła instruktora do zajęć z gimnastyki, siatkówki, koszykówki, piłki nożnej, lekkoatletyki oraz boksu. Po kilku miesiącach ukraińscy skauci rywalizowali z rówieśnikami z kaliskich szkół⁷⁸. Aktywność sportowa wśród młodzieży ukraińskiej, oprócz oddziaływania prozdrowotnego, miała za zadanie wzmacnianie postawy moralnej i podtrzymywanie świadomości narodowo-patriotycznej⁷⁹. Dlatego też ukraińskie organizacje wspierały działalność sportową w środowisku młodzieży szkolnej. Towarzystwo „Zaporozec” oraz Koło Sportowe „Sokił”⁸⁰ w swoich szeregach posiadało uczniów z Gimnazjum im. T. Szewczenki. Wszyscy członkowie „Zaporozca” należeli do ukraińskiego „Sokiła”, w którym funkcjonowały sekcje piłki nożnej⁸¹ i lekkiej atletyki⁸².

PAŃSTWOWA ODZNAKA SPORTOWA

W 1930 roku Rada Ministrów ustaliła Państwową Odznakę Sportową (POS)⁸³. Podstawową jej rolą było stymulowanie zainteresowania i udziału społeczeństwa w kulturze fizycznej. W latach 1931-1938 zdobyło ją ponad 780 tys. osób spośród ludności cywilnej, 25% z nich stanowiła młodzież szkolna⁸⁴. Regulaminowe wymagania zamieszczała także kaliska szkolna prasa⁸⁵. W 1932 roku w Kaliszu do prób zdobycia POS zgłosiło się ponad 100 osób, ok. 20% nie osiągnęło wymaganego minimum. Przytłaczającą większość zdobytych odznak uzyskali uczniowie z Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki (47 odznak) i Gimnazjum Państwowego im. A. Asnyka (26 odznak)⁸⁶. Pod koniec omawianego okresu spadło zainteresowanie POS, dotyczyło to nie tylko uczniów szkół, lecz było ogólną tendencją w Kaliszu. Jednym z powodów była niska sprawność fizyczna przystępujących do prób, np. w 1936 roku zdawalność wśród młodzieży wyniosła około 53%. Ze zgłoszonych do próby zdobycia odznak 405 gimnazjalistów wymagania spełniło tylko 215 [Szkoła Rzemieślnicza na 105 zgłoszonych, zdobyło 89 uczniów, Szkoły Handlowej

⁷⁸ O. Humeniuk, *Organizacje młodzieżowe w obozach dla internowanych z Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej w Polsce*, red. M. Apollo, M. Krupska-Klimczak, *Polska i Ukraina. Problemy i perspektywy*, Kraków 2019, s. 394-395.

⁷⁹ J. Jaroszewski, *Physical activity of Ukrainian...*, s. 23-41; „Goniec Kaliski” 1922, nr 29, s. 2

⁸⁰ M. Jarecki, *Kartka z dziejów ukraińskiej emigracji w Kaliszu w połowie lat trzydziestych XX w.*, „Rocznik Kaliski” 2004/2005, T. 30, s. 107.

⁸¹ „Gazeta Kaliska” 1922, nr 229, s. 4; 1922, nr 185, s. 3; 1922, nr 218, s. 3; „Goniec Kaliski” 1922, nr okazowy, s. 2; 1922, nr 29, s. 2.

⁸² С. Наріжний (S. Narižnyj), *Українська еміграція культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Praga 1942, s. 48; A. Kolańczyk, *Internowani żołnierze armii UNR w Kaliszu 1920-1939*, Kalisz-Przemyśl-Lwów, 1995, s. 54-55; „Goniec Kaliski” 5.09.1922, nr okazowy, s. 2; I. Sribniak, M. Palienko, *Sport w obozowej codzienności internowanych żołnierzy Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej (Strzałkowo-Kalisz-Szczypiorno) 1921-1922*, „Polonia Maior Orientalis” 2022, T. IX, s.117-128.

⁸³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. o Państwowej Odznace Sportowej (Monitor Polski” 1930, Nr 169, poz. 255).

⁸⁴ „Mały Rocznik Statystyczny 1939”, tab. 27, s. 305.

⁸⁵ „Świt”, marzec-kwiecień 1932, s. 23-24.

⁸⁶ „Świt” 1932, nr 7-8, s. 23-24.

(57/7), GPAA (206/82), GPTK (37/37)]⁸⁷. W następnych latach niekorzystna tendencja utrzymywała się. W 1937 roku 114 uczniów szkół średnich spełniło wymogi POS (45 z Gimnazjum im. A. Jagiellonki, 3 – Szkoły Handlowej, 18 – GPTK i 48 – GPAA). Rok później już tylko 104, z szkół męskich 70 i żeńskich 34⁸⁸. W świetle danych statystycznych należałoby stwierdzić, iż główny cel Państwowej Odznaki Sportowej w środowisku kaliskiej młodzieży gimnazjalnej nie został osiągnięty.

PODSUMOWANIE

Celem niniejszego artykułu było ukazanie narodzin i rozwoju ruchu sportowego w środowisku młodzieży szkolnej w Kaliszu do 1939 roku. Początki aktywności sportowej młodzieży datowane są na II dekadę XX wieku. Działalność sportowa podejmowana była spontanicznie tylko przez męską młodzież (polską i żydowską), zafascynowaną piłką nożną. Powołanie Uczniowskiego Koła Sportowego w Gimnazjum Państwowym im. T. Kościuszki (1921 roku) zainicjowało powstawanie kolejnych. Poza piłką nożną kaliska młodzież uprawiała wioślarstwo, lekką atletykę, boks, piłkę siatkową, szczypiorniak, pływanie, tenis stołowy (ping-pong) oraz hokej na lodzie. Największą popularnością cieszyły się wymienione pierwsze cztery. W celu koordynacji ruchu sportowego uczniowskich kół sportowych powołano w 1932 roku Międzyszkolny Klub Sportowy. Największym osiągnięciem MKS-u było dwukrotne wywalczenie tytułu drużynowego mistrza Kalisza w boksie (1932, 1933 rok). Oddana do użytku w 1929 roku Przystań Wioślarska Młodzieży Szkolnej była obiektem całorocznym. Przyczyniła się do rozwoju sportów wodnych (wioślarstwa, pływania) oraz wspomagała organizacyjnie sekcje sportowe Międzyszkolnego Klubu Sportowego (tenis stołowy, hokej na lodzie). Ruch sportowy rozwijał się głównie w środowisku męskiej młodzieży szkół średnich. Panujący konserwatyzm w kwestii sportu kobiet był przyczyną początkowo mniejszej ich aktywności. Najwyższy poziom sportowy demonstrowali uczniowie Gimnazjum Państwowego im. T. Kościuszki i Gimnazjum Państwowego im. A. Asnyka. Tytuły mistrzów Kalisza w boksie zdobyli: Józef Neyman (1932 r., GPTK), Sygit (1932 r., GPAA) Zygmunt Kerber (1932, 1933 r., GPTK) Witold Gallus (1932, 1933 r., GPTK) J. Anczykowski (1932, 1933 r., GPAA), J. Zieleniewski (1933 r., GPTK). W lekkiej atletyce wśród mężczyzn wyróżniali się Kazimierz Nawrocki (GPAA) w skoku wzwyż (1925 r., wynik 1,66½ był rekordem województwa łódzkiego i miasta Kalisza) oraz sprinter Jan Tęsiorowski (GPAA). Wprowadzony w 1927 roku zakaz przynależności młodzieży szkolnej do klubów ograniczył rywalizację sportową do zawodów szkolnych i międzyszkolnych oraz zawodów organizowanych w ramach mistrzostw szkół średnich i świąt sportowych przez komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Seniorską karierę sportową kontynuowało niewielu kaliskich gimnazjalistów. Największe sukcesy odnieśli lekkoatleta Jan Tęsiorowski⁸⁹ i bokser Jan Anczykowski⁹⁰.

⁸⁷ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1937, nr 22, s. 6.

⁸⁸ „Echo Kaliskie Ilustrowane” 1938, nr 14, s. 6; 1939, nr 12, s. 6.

⁸⁹ Jan Tęsiorowski, w mistrzostwach Polski w lekkiej atletyce wywalczył 3 medale: w 1935 – złoty w biegu na 100 m, w 1937 roku – złoty medal w sztafecie 4x100 m i w 1938 roku – srebrny w sztafecie 4 x 100 m. W halowych mistrzostwach Polski zdobył: w 1935 roku srebrny medal w skoku w dal, w 1939 roku srebrny medal w sztafecie 6x50 m.. Był reprezentantem Polski w meczach międzypaństwowych Belgia – Polska (1935 r.) i Polska – Litwa 9/1939 r.).

⁹⁰ Jan Anczykowski – pięściarz: „Warty” Poznań i Kaliskiego Klubu Sportowego.

SPORT SZKOLNY W KALISZU DO 1939 ROKU

Słowa kluczowe: młodzież szkolna, sport, Kalisz, Polska

Artykuł poświęcony jest działalności sportowej młodzieży szkolnej w m. Kaliszu do 1939 roku. Ruch sportowy młodzieży szkolnej m. Kalisza rozpoczął się w II dekadzie XX wieku. Miał charakter spontaniczny, ograniczony do meczów piłkarskich „dzikich drużyn”. Formalnego kształtu przybrał po 1921 roku, tj. powołaniu uczniowskich kół sportowych, następnie Przystani Wioślarskiej Młodzieży Szkolnej (1929 rok) i Międzyszkolnego Klubu Sportowego (1932 rok). Najpopularniejszymi dyscyplinami sportowymi w środowisku młodzieży była piłka nożna, boks, lekkoatletyka oraz wioślarstwo. Najwyższy poziom sportowy demonstrowali uczniowie Gimnazjum Państwowego im. Adama Asnyka i Gimnazjum Państwowego im. Tadeusza Kościuszki. Największym sukcesem sportowym było wywalczenie przez pięściarzy Międzyszkolnego Klubu Sportowego tytułów drużynowego mistrza m. Kalisza w boksie w latach 1932 i 1933. Corocznie młodzież szkolna uczestniczyła w mistrzostwach szkół średnich i świątach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Główny ruch sportowy skoncentrowany był w środowisku męskiej młodzieży szkół gimnazjalnych. Sport wśród dziewcząt oraz uczniów szkół powszechnych był opóźniony. Niekorzystny wpływ na rozwój sportu szkolnego miało zarządzenie władz oświatowych izolujące sport szkolny od klubów i stowarzyszeń sportowych.

SCHOOL SPORTS IN THE CITY OF KALISZ UP TO 1939

Keywords: school youth, sport, Kalisz, Poland

The article reviews sports activities of school youth in the city of Kalisz up to 1939. The sports movement of school youth in the city of Kalisz began in the second decade of the 20th century. It was spontaneous, limited to football matches played by unofficial teams. It was formalized after 1921, that is, after instituting students sports associations, then after forming the School Youth Boathouse (1929) and Interschool Sports Center (1932). The most popular sport disciplines among young people were football, boxing, athletics and rowing. The highest sport level was demonstrated by students of Adam Asnyk State Gymnasium and Tadeusz Kościuszko State Gymnasium. The greatest sporting success was winning the boxing team championships by boxers of Interschool Sports Center in 1932 and 1933. Every year school youth participated in high school championships and Physical Education and Basic Military Training events. The main sports movement was concentrated among male youth of junior high schools. Sport among girls and primary schoolchildren was delayed. The development of school sports activities was adversely affected by the directive issued by education authorities which isolated school sports from sports clubs and associations.

Bibliografia:

Źródła:

Archiwum Państwowe w Poznaniu,
Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego w Poznaniu
Archiwum Państwowe w Łodzi,
Urząd Wojewódzki Łódzki 1918-1939
Archiwum Państwowe w Kaliszu,
Starostwo Powiatowe w Kaliszu
Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej
Zbiory prywatne J.S. Stabno

Źródła drukowane:

„Makabi” 1913-1938. XXV lat istnienia Ż.T.G.S. w Kaliszu (1939), Kalisz [jedniodniówka] Dziennik „Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” 1925, nr 5, poz. 52; 1926, nr 7, poz. 57
Mały Rocznik Statystyczny 1939

„Monitor Polski”, 1930, Nr 169, poz. 255
Wojciechowski A. (1988), *Rozwój wychowania fizycznego i sportu w Kaliszu do 1939 roku*, Praca magisterska, AWF we Wrocławiu, Wrocław.

Prasa:

„Asnykowiec” – 2002
„Czyn i słowo” – 1934
„Echo Kaliskie Ilustrowane” – 1930, 1933-1939
„Gazeta Kaliska” – 1911, 1922-1925, 1927, 1929-1930, 1932
„Goniec Kaliski” – 1932
„Kurier Łódzki” – 1930
„Przegląd Sportowy” – 1925, 1933, 1935
„Raz, dwa, trzy” – 1933
„Sport szkolny” – 1937-1938
„Stadion” – 1923
„Sztubank” – 1931-1932
„Świt” – 1925, 1928-1932
„Wychowanie Fizyczne” – 1938
„Ziemia Kaliska” – 1986

Opracowania:

Grot Z., Gaj J. (1973), *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*, Warszawa-Poznań
Наріжний С. (S. Nariżnyj) (1942), *Українська еміграція культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Praga
Humeniuk O. (2019), *Organizacje młodzieżowe obozach dla internowanych z Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej w Polsce*, [w:] *Polska i Ukraina. Problemy i perspektywy*, red. M. Apollo, M. Krupska-Klimczak, Kraków
Jarecki M. (2004/2005), *Kartka z dziejów ukraińskiej emigracji w Kaliszu w połowie lat trzydziestych XX w.*, „Rocznik Kaliski”, t. 30
Jaroszewski J. (2020), *Physical activity of Ukrainian people interned in camps on the territory of Łódzkie voivodeship in years 1920-1938*, „Sport i Turystyka”, t. 3, nr 3, Częstochowa.
M. Kaczmarkiewicz (2021), *Fibigerowie*, Kalisz
Kobierecki M. M. (2011), *Czym jest sport? Analiza wybranych definicji pojęcia „sport” oraz pojęć zbliżonych*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej Polski i wybranych regionów mniejszości narodowych*, red. J. Dżereń, Płock
Kolańczyk A. (1995), *Internowani żołnierze armii UNR w Kaliszu 1920-1939*, Kalisz-Przemyśl-Lwów
Osiński W. (2011), *Teoria wychowanie fizycznego*, Poznań
Polanowski E. (1993), *Szkoła kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. A. Asnyka w Kaliszu*, Kalisz
Polk E. (2008), *Miejsce sportu we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Społecznoedukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu*, red. J. Chelmecki, Warszawa
Stabno J. S. (2020), *Kaliszanie na ringu 1932-2019, tom II*. Wrocław
Sribniak I., Palienko M. (2022), *Sport w obozowej codzienności internowanych żołnierzy Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej (Strzałkowo-Kalisz-Szczypiorno) 1921-1922*, „Polonia Maior Orientalis”, T. IX

Szymański L.(1995), *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław
Walczak K. (1999), *Szkoła dwojga imion*. Kalisz
Wrotkowski H. (1976), *Szkolnictwo kaliskie w latach 1918-1928*, „Rocznik Kaliski” t. IX

Internet:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10217560839078271&set=gm.2994561960608744>, [dostęp: 27.12.2021].